

ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ТЭОРЫЯ ПЕРАКЛАДУ ЯК НАВУКОВАЯ ДЫСЦЫПЛІНА

Г.М. Старасціна (кафедра замежных моў)

Пераклад з'яўляецца найстаражытнейшай дзейнасцю чалавека, аднак мае вельмі маладую тэорыю, якая заявіла пра сябе як асаблівы навуковы напрамак толькі ў другой палове XX ст.

Станаўленню лінгвістычнай тэорыі перакладу спрыяла некалькі аб'ектыўных фактараў. Пасля заканчэння Другой сусветнай вайны рэзка павялічыўся абмен інфармацыяй паміж людзьмі, пашырыўся маштаб перакладчыцкай дзейнасці ва ўсім свеце. З'явіліся новыя віды перакладаў: сінхронны пераклад, пераклад кінафільмаў, радыёперадач і тэлепраграм. У самой перакладчыцкай дзейнасці таксама адбыліся якасныя змены: калі раней перакладаліся ў асноўным толькі творы мастацкай літаратуры, то зараз на першы план вылучыліся інфарматыўныя пераклады: навукова-тэхнічныя, грамадска-палітычныя, эканамічныя, юрыдычныя і інш. Усё гэта выклікала велізарную патрэбу ў падрыхтоўцы высокакваліфікаваных спецыялістаў-перакладчыкаў. Ва ўсіх краінах былі адкрыты перакладчыцкія школы, факультэты, аддзяленні універсітэтаў. Вялізныя маштабы перакладчыцкай дзейнасці і задачы масавай падрыхтоўкі перакладчыкаў зрабілі неабходным усебаковае вывучэнне праблем перакладу. Такім чынам, стала відавочнай неабходнасць тэрэтычнай навукова-абгрунтаванай апрацоўкі назіранняў асобных перакладчыкаў-практыкаў. Так быў пакладзены пачатак навуцы аб перакладзе – перакладазнаўству.

У 1950–1960-х гг. публікуюцца працы расійскіх навукоўцаў Я.І. Рэцкера, А.В. Фёдарова, І.І. Рэўзіна і В.Ю. Розэнцвейга, замежных даследчыкаў Ю. Найды, Ж. Мунена, Дж. Кэтфарда.

Сярод найбуйнейшых вучоных 1970-х–1990-х гг. варта згадаць Л.С. Бархударова, В.Н. Камісарова, Л.К. Латышава, Р.К. Міньяр-Беларучава, А.Д. Швейцэра; сярод замежных – Г. Егера, В. Вилса, О. Каде, А. Нойберта, П. Ньюмарка.

У гэты час навукоўцы пачалі звяртацца да ўсіх без выключэння відаў і падвідаў перакладчыцкай дзейнасці, да ўсіх тыпаў тэкстаў. Тэорыя перакладу пастаянна папаўнялася новымі аўтарамі і новымі працамі.

Далейшы ход гісторыі перакладазнаўства быў звязаны з працэсам вызвалення ад вузка лінгвістычнага падыходу ў вывучэнні перакладу. Паступова ўсё больш выразна ўсведамлялася неабходнасць разглядаць і іншыя яго аспекты з выходам на сумежныя навукі (псіхалогію, псіхалінгвістыку, культуралогію, матэматыку і інш.).

На сучасным этапе лінгвістычная тэорыя перакладу з'яўляецца адным з раздзелаў перакладазнаўства і самастойнай навуковай дысцыплінай са сваім аб'ектам і прадметам даследавання.

Часам паняцці «перакладазнаўства» і «тэорыя перакладу» разглядаюцца як раўназначныя. Аднак гэта не так.

Перакладазнаўства як навуковая дысцыпліна шырэй тэорыі перакладу і ўключае некалькі навуковых дысцыплін. У перакладазнаўства ўваходзяць *тэорыя перакладу, гісторыя перакладчыцкай дзейнасці, крытыка перакладу, перакладчыцкая лексікаграфія, дыдактыка перакладу (методыка навучання перакладу)*.

Як мы бачым, лінгвістычная тэорыя перакладу з'яўляецца толькі адным з раздзелаў перакладазнаўства, але пры гэтым і яна мае комплексны характар і ўключае некалькі раздзелаў:

1) *агульная тэорыя перакладу* (вывучае найбольш агульныя заканамернасці перакладу, такія праблемы, як вызначэнне паняццяў «пераклад», «перакладальнасць», зчэнка якасці перакладу і інш.);

2) *спецыяльная тэорыя перакладу* (вывучае асаблівасці працэсу перакладу тэкстаў рознага тыпу: тэорыя мастацкага перакладу, тэорыя вуснага перакладу, тэорыя машыннага перакладу і г. д.);

3) *прыватная тэорыя перакладу* (вывучае лінгвістычныя асаблівасці перакладу з пэўнай мовы на іншую) [2, с. 71].

Варта адзначыць, што сучасны стан тэорыі перакладу характарызуецца не толькі няспынным пошукам заканамернасцяў перакладчыцкай дзейнасці, але і пастаянным удакладненнем як аб'екта, так і прадмета гэтай навукі, што збольшага тлумачыцца яе маладосцю.

Пад аб'ектам лінгвістычнай тэорыі перакладу прынята разумець пасрэдніцкую перакладчыцкую дзейнасць у рамках міжмоўнай камунікацыі, прадстаўленую як непасрэдна (працэс), так і апасродкавана, гэта значыць адлюстраваную ў выніках перакладчыцкага працэсу (зыходны тэкст і тэкст перакладу і ўваходзячыя ў іх адзінкі).

Прадметам тэорыі перакладу з'яўляецца вывучэнне заканамернасцяў перакладчыцкага працэсу, фактараў, якія ўплываюць на працэс перакладу і вызначаюць яго вынік. [2, с. 70].

Важным *метадам* даследавання ў лінгвістыцы перакладу служыць супастаўляльны аналіз, г. зн. аналіз формы і зместу тэксту перакладу ў супастаўленні з формай і зместам арыгінала. Тэкст арыгінала і тэкст перакладу ўяўляюць сабой аб'ектыўныя факты, даступныя назіранню і аналізу. Супастаўляючы такія тэксты, можна раскрыць унутраны механізм перакладу, выявіць эквівалентныя адзінкі, а таксама выявіць змены формы і зместу, якія адбываюцца пры замене адзінкі арыгінала эквівалентнай ёй адзінкай тэксту перакладу. Супастаўляльны аналіз перакладаў дае магчымасць высветліць, як пераадоляюцца цяжкасці перакладу, звязаныя са спецыфікай кожнай з моў, а таксама якія элементы арыгінала застаюцца неперададзенымі ў перакладзе. У выніку атрымліваецца апісанне рэальнага працэсу перакладу.

У рамках лінгвістычнай тэорыі перакладу было распрацавана паняцце *адзінкі перакладу* – мінімальнай адзінкі зыходнага тэксту, якая мае эквівалент у тэксце перакладу.

Цэнтральным паняццем лінгвістычнай тэорыі перакладу стала паняцце эквівалентнасці. Імкненне вучоных знайсці нейкае ўніверсальнае разуменне перакладчыцкай эквівалентнасці, якое магло б ўлічваць як семантычны, так і функцыянальны аспект моўных адзінак, абумовіла з'яўленне цэлага шэрагу розных яе канцэпцый.

В.Н. Камісараў фармулюе наступныя *задачы* лінгвістычнай тэорыі перакладу:

1) раскрыць і апісаць агульналінгвістычныя асновы перакладу, г. зн. паказаць, якія асаблівасці моўных сістэм і заканамернасці функцыянавання моў ляжаць у аснове перакладчыцкага працэсу, робяць гэты працэс магчымым і вызначаюць яго характар і межы;

2) вызначыць пераклад як аб'ект лінгвістычнага даследавання, паказаць яго адозненне ад іншых відаў моўнага пасрэдніцтва;

3) распрацаваць асновы класіфікацыі відаў перакладчыцкай дзейнасці;

4) раскрыць сутнасць эквівалентнасці перакладу як асновы камунікатыўнай раўнацэннасці тэкстаў арыгінала і перакладу;

5) распрацаваць агульныя прынцыпы і асаблівасці пабудовы прыватных і спецыяльных тэорый перакладу для розных камбінацый моў;

6) распрацаваць агульныя прынцыпы навуковага апісання працэсу перакладу як дзеянняў перакладчыка па пераўтварэнні тэксту арыгінала ў тэкст перакладу;

7) раскрыць уздзеянне на працэс перакладу прагматычных і сацыялінгвістычных фактараў;

8) вызначыць паняцце «норма перакладу» і распрацаваць прынцыпы ацэнкі якасці перакладу [1, с. 35–36].

Такім чынам, лінгвістычная тэорыя перакладу аналізуе, тлумачыць і абагульняе факты перакладчыцкага вопыту, усталёўвае адпаведнасці і разыходжанні паміж мовамі. Яна можа служыць навуковым грунтам для перакладчыцкай практыкі.

Літаратура

1. Комиссаров, В. Н. Теория перевода: лингвистические аспекты : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – Москва : Высш. шк., 1990. – 253 с.

2. Сдобников, В. В. Теория перевода : учеб. для студентов лингвистических вузов и фак. иностр. яз. / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – Москва : АСТ: Восток–Запад, 2006. – 448 с.